

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת דברים, תשס"ז
מספר 713מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

הלקח הכפול בנאומו הראשון של משה

נאומו הראשון של משה מתחיל בראשית פרשתנו (א:ו) ונמשך בפרשת 'ואתחנן' עד פרק ד:מ. נאום זה כולל סקירה היסטורית (פרקים א-ג) ומסקנות (פרק ד). הסקירה ההיסטורית כוללת הן את אירועי השנה השנייה (פרק א) הן את אירועי השנה הארבעים (פרקים ב-ג). אירועי השנה השנייה פותחים בציווי ה' לנסוע מחורב לארץ ישראל וכוללים תיאור מפורט של חטא המרגלים (א:כב-מ), תיאור קצר של חטא המעפילים (א:מא-מה) ומינוי השופטים (א:ט-יח).¹

סיפור מינוי השופטים ניכר בבירור שהוא מאמר מוסגר משלוש סיבות עיקריות: א. סיפור זה קוטע את הרצף הענייני והלשוני שבין הציווי לנסוע לארץ בפסוקים ז-ח – "פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי", ובין ביצועו בפסוק יט – "ונסע מח'רב... דרך הר האמרי כאשר צוה ה' א-להינו אתנו ונבא עד קדש ברנע"; ב. מבחינה כרונולוגית אין מקומו של סיפור זה כאן, הן אם מדובר בסיפור מינוי השופטים המתואר בשמות י"ח, הן אם מדובר בסיפור מינוי הזקנים המתואר במדבר י"א; ג. סיפור זה נפתח במילים "ואמר אליכם בעת ההיא". בדרך כלל הביטוי "בעת ההיא" מציינ מאמר מוסגר.² משום כך לא נדון כאן במשמעותו של סיפור זה ובטעם אזכורו בנאומו של משה. אירועי השנה הארבעים כוללים תיאור של המפגש עם חמשת עמי עבר הירדן: שעיר, מואב, עמון, סיחון ועוג.

בין תיאור אירועי השנה השנייה ובין תיאור אירועי השנה הארבעים באים שני פסוקים המתארים את שלושים ושמונה השנים שביניהן (א:מו-ב:א).

כבר ציינו כמה מפרשים שמטרתו העיקרית של משה בסקירה זו היא להשוות את המסע הראשון לארץ בשנה השנייה למסע השני לארץ בשנה הארבעים.³ השוואה זו ניכרת יפה מתוך השוואת לשון הפתיחה למסע הראשון ללשון הפתיחה למסע השני:

"רב לכם	שבת	בהר הזה	פנו וסעו לכם	ובאו הר האמרי" (א:ו-ז).
"רב לכם	ס'ב את	ההר הזה	פנו לכם	צפנה" (ב:ג).

בפעם הראשונה 'ההר הזה' הוא הר חורב, ומשום כך נאמר "רב לכם שבת בהר הזה" שהרי שם ישבו ישראל קרוב לשנה. בפעם השנייה 'ההר הזה' הוא הר שעיר שאותו סבבו ימים רבים – "ונסב את הר שעיר ימים רבים", לכן נאמר להם "רב לכם ס'ב את ההר הזה".⁴ בפעם הראשונה החידוש הוא בעצם הנסיעה, שכן לפני כן הם ישבו בהר, לכן מודגשת המילה 'סעו', ואילו בפעם השנייה החידוש הוא בהתוויית הכיוון הנכון לנסיעה, שהרי העם נסע גם לפני כן, אלא שנסע בסיבובים ללא תכלית, משום כך

¹ בחלקו העיקרי של סיפור זה (ט-טו) לא נזכרה המילה 'שופטים', ודומה שמדובר שם במינוי מנהיגים (מעין המתואר בכמד' י"א). רק בפסוקים טו-יח נזכרים שופטים. אין כאן המקום לדון ביחס המדויק שבין סיפור זה ובין מקבילותיו בשמות י"ח ובכמדבר י"א.

² למשל, דב' י:ח-ט; יהושע יא:כא-כב. והשוו לדבריו של ש"א ליונשטם, "הנוסחה 'בעת ההיא' בנאומי הפתיחה של ס' דברים", תרביץ לח (תשכ"ט), עמ' 99-104.

³ למשל, ספר דברים מפורש ע"י הרב ד"צ הופמן (תרגם צ' הר שפר), ת"א תש"ך, עמ' יח, ובעקבותיו נ' ליבוביץ, עיונים חדשים בספר דברים, ירושלים תשנ"ד, עמ' 9-13.

⁴ ויש ליתן את הדעת גם לדמיון הצליל שבין 'שָׁבַת' ובין 'ס'ב את'.

לא נזכרת בציווי זה הנסיעה, ותחתיה מודגש הכיוון "פנו לכם צפנה". מטרתה של השוואה זו היא ללמד את דור הבנים, שהיה שותף למסע השני ועומד כעת בפתחה של הכניסה לארץ, את לקחי העבר על מנת שלא לחזור על טעויות הדור הקודם.

בדבריי שלהלן אבקש להראות שלקח כללי זה לקח כפול הוא. כפילות זו ניכרת הן בתיאור אירועי המסע הראשון הן בתיאור אירועי המסע השני, הן בפסוקים המתארים את תקופת העיכוב ביניהם הן בתיאור המסקנה.

כאמור, אירועי השנה השנייה כוללים שני נושאים: חטא המרגלים וחטא המעפילים. הדמיון בין חטא המרגלים לחטא המעפילים ניכר במשפט הסיכום של משה לכל אחד מהחטאים:

"ולא אביתם לעלת ותמרו את פי ה' א-להיכם" (א:כו, על חטא המרגלים).
"ותמרו את פי ה' ותזדו ותעלו והרה" (א:מג, על חטא המעפילים).

עוד יש לשים לב לדמיון שבין פתיחת תיאור חטא המרגלים – "ותקרבון אלי כלכם ותאמרו" (א:כב), ובין פתיחת תיאור חטא המעפילים – "ותענו ותאמרו אלי" (א:מא), ולדמיון שבין דברי העם בחטא המרגלים – "אנה אנחנו עלים" (א:כח), לדבריהם בחטא המעפילים – "אנחנו נעלה ונלחמנו" (א:מא).

חטא המרגלים היה שלא אבו לעלות, ואילו חטא המעפילים היה שהזידו לעלות. הצד השווה שבהם הוא שבשניהם המרו ישראל את פי ה'.⁵ תוצאת החטאים והעיכוב של שלושים ושמונה שנה מתוארים בשני פסוקים סמוכים זה לזה:

"ותשבו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם" (א:מו).

"ונפן ונסע המדברה דרך ים סוף כאשר דבר ה' אלי ונסב את הר שעיר ימים רבים" (ב:א).

הביטוי 'ימים רבים' המובא בשני פסוקים אלו מלמד על הצד השווה שבהם: עיכוב ימים רבים בשל חטאי ישראל. מה משמעות הכפילות בשני פסוקים אלו?

לשונו של הפסוק השני מזכירה את דברי ה' בחיתום העונש על חטא המרגלים – "ואתם פנו לכם וסעו המדברה דרך ים סוף" (א:מ).⁶ מכאן שפסוק זה הוא תוצאה של חטא המרגלים. עוד למדנו מכאן שפסוקים מא-מו התחומים בין דברי ה' בפסוק מ ובין פסוק זה (ב:א) הם יחידה סגורה. נמצא שהפסוק הקודם (א:מו) חותם את סיפור המעפילים, ואם כן הוא העונש על חטא זה. על פי דרכנו למדנו שבשל חטאם הכפול נענשו ישראל בעונש כפול. על חטא המעפילים, שבו הזידו ישראל לעלות ההרה שלא כצו ה', נענשו בישיבה בקדש ימים רבים, ועל חטא המרגלים, שבו לא אבו ישראל לעלות למרות צו ה', נענשו בסיבוב הר שעיר ימים רבים.⁷ נראה שאופיו של כל עונש הוא תשובת המשקל לאופיו של החטא.

גם בתיאור המסע של השנה הארבעים והמפגש עם חמשת עמי עבר הירדן ניכרת הבחנה ברורה בין שתי קבוצות. על שלושת העמים הראשונים – שעיר, מואב ועמון, נאמר לישראל "ואל תתגר בם מלחמה כי לא אתן לך מארצו ירשה" (ב:ט), ואילו נגד סיחון ועוג נצטוו ישראל להילחם – "החל רש והתגר בו מלחמה... החל רש לרשת את ארצו" (ב:כד-לא). הציווי להימנע ממלחמה בשלושת העמים הראשונים במסע השני מקביל לציווי למעפילים שלא לעלות להר במסע הראשון, והציווי להילחם בסיחון ובעוג מקביל לציווי לדור המרגלים לעלות להר האמורי. עוד יש להעיר שעל שעיר נאמר במפורש "ויראו מכם", ויש להניח שכך היה גם במפגש עם מואב ועמון. נמצא שלישראל היה יתרון כוח על עמים אלה, ואף על פי כן נצטוו ישראל להימנע ממלחמה בהם, אף שהימנעות זו גררה עיקוף גדול.⁸ אבל על עוג נאמר "אל תירא אותו" ומכאן שהיה לו ולסיחון יתרון כוח על ישראל, ואף על פי כן נצטוו ישראל להילחם בם.

בשני מבחנים נבחנו ישראל אפוא במסע השני, והם מקבילים לשני המבחנים שבהם כשלו ישראל במסע הראשון. בשני מבחנים אלו עמדו ישראל במסע השני ותיקנו את שני הכישלונות של הדור הקודם. עמידתם של ישראל במבחנים אלו סללה את הדרך לכיבוש עבר הירדן המזרחי ולהגעתם של ישראל לפתחה של הארץ בעבר הירדן המערבי – "ונשב בגיא מול בית פעור" (ג:כט).

גם מסקנתו של משה מסקירה זו יש בה לקח כפול (ד:א-ב):

ועתה ישראל שמע אל החקים ואל המשפטים אשר אנכי מלמד אתכם לעשות למען תחיו ובאתם וירשתם את הארץ אשר ה' א-להי אבותיכם נתן לכם. לא תספו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם **ולא תגרעו ממנו.**

⁵ גם הנקודה הפנימית של החטא דומה בשני המקרים. בחטא המרגלים חטאו ישראל בקשבים שאין בכוחו של ה' לנצח את עמי כנען. בחטא המעפילים חטאו ישראל בקשבים שכוחם שלהם די בו לכבוש את הארץ, שהרי נאמר להם "כי אינני בקרבכם". בין כך ובין כך כפרו ישראל בחלקו של ה' בכיבוש הארץ.

⁶ פסוק זה עצמו מנוסח כניגוד לציווי לנסוע לארץ – "פנו וסעו לכם ובאו הר האמרי" (א:ז).

⁷ מעניינת קביעתם של חז"ל (סדר עולם רבה פרק ח) ששיבתם בקדש ימים רבים הייתה י"ט שנה, כמניין השנים שבהן סבבו את הר שעיר, וכזה השוה בין שני העונשים.

⁸ השוו לבמדבר (כא:ד): "ויסעו מהר ההר... לסבב את ארץ אדום ותקצר נפש העם בדרך".

לא תוסיפו – כנגד חטא המעפילים ; ולא תגרעו – כנגד חטא המרגלים.
מסקנתו זו של משה משמשת יסוד לדברי הכתוב לדורות: "את כל הדבר אשר אנכי מצוה אתכם אתו
תשמרו לעשות לא תִסֶּף עליו ולא תגרע ממנו" (דב' יג:א).

מרדכי סבתו
המחלקה לתלמוד